

zadoksfarim@gmail.com

המו"ל שלום צדוק
רחוב אריאלי 16/5
ביתר עילית
054-8419710

העלון מוקדש לע"ן
רבי יוסף בן חיים צאלח זצ"ל
נפטר ה' כסלו ה'תשע"ז

חודש מנחם אב
עלון מס' 7

מסילות בני תימן

על שם רבינו יחיא צאלח (מהרי"ץ) זצוק"ל, גאון רבני תימן (ה'תע"ה-ה'תקס"ו)
לזכרו של הרה"ג רבי יוסף צדוק זצ"ל

ברכת הרואה את הים התיכון

משיעורו השבועי של פוסק עדת תימן מרן הגאון רבינו יצחק רצאבי שליט"א

ואם כן, הראאה ה' שיותר לא יוסיף לצאת עוד ממקומו, וזה הים האחרון שיהיה אחרון. ומטעם זה אומר רבי יהודה דהרואה את הים הגדול מברך שעשה את הים הגדול, משום שאינו מעשה בראשית, שנעשה כשחטאו הדורות.

ועל פי דבריו נמצא שהים התיכון היה תחילה יבשה, ואם כן אי אפשר לברך עליו עושה מעשה בראשית, כי הוא נוצר רק לאחר שחטאו הדורות, ולא היה במעשה בראשית. ולכן, כל הרואה את הים התיכון משלושים יום לשלושים יום, צריך לברך שעשה את הים הגדול. [וכן כתב בחזון עובדיה (ברכות, עמוד תס"ז), הרואה את הים התיכון שבחופי ארץ ישראל, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שעשה את הים הגדול. ועוד כתב, שאם אחר כך ראה את ים הכנרת, חוזר ומברך עושה מעשה בראשית].

בשלחן ערוך (סימן רכ"ח סעיף א') כתב, על הים הגדול אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם עושה הים הגדול. ובמשנה ברורה (ס"ק ב') כתב שהרבה אחרונים חולקים על מרן, וסבירא להו שדוקא על ים אוקיינוס, שהוא הים הגדול מכל הימים שמקיף את כל העולם, קבעו ברכת הים הגדול מפני גדלו. אבל הים התיכון, שעוברים בו לארץ ישראל, אינו נקרא ים הגדול לענין זה, ומברכים עליו עושה מעשה בראשית כדן שאר ימים (ועיין עין חיים דף קע"ו ע"ב, ושלחן ערוך המקוצר סימן מ"ו סעיף ה'. ויש גורסים עושה בראשית, בלא תיבת מעשה).

ובספר משך חכמה בסוף פרשת וזאת הברכה, על הפסוק ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון (דברים ל"ד, ב'), כתב, הגה לשון אחרון [כלומר, תיבת אחרון שבפסוק] צריך ביאור. ונראה משום דאמרו בירושלמי שקלים ומדרש רב, שבחטא דור אנוש צף האוקיינוס, והמשיך אף בדור הפלגה עד יפו ועכו.

מכתבי הרה"ג רבי יוסף צדוק זצ"ל

אבלות על חרבן ירושלים

בראשם משום שמחה יתירה. בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר, והיינו שכאשר החריבו חיילי טיטוס את בית המקדש גזרו למעט יותר בשמחה, ואסרו להוציא את הכלה לבית בעלה בכילה העשויה ממעילים וטליתות מוזהבות. ובתקופה מאוחרת יותר רבותינו התירו שתצא באפריון, משום תוספת צניעות.

ובגמטין (דף ז' ע"א) מובא עוד שאסרו לשורר בבתי משתאות, ולמדו כן מהפסוק בהושע (ט', א') אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. ובחזון עובדיה תענית, (עמוד תל"ג) כתב שהרי"ף הביא בשם גאון, הא דאמרין זמרא בפומא אסור, הני מילי כגון נגינות של אהבת אדם לחברו ומשבחו על יפיו, אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדי ה' אין אדם מישראל נמנע מזאת, ומנהג כל ישראל לאמרם בבתי התנים ובבתי משתאות בכל שמחה, ולא ראינו מי שמיחה בזה.

ובמסכת תענית (דף כ"ו ע"ב) איתא, שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ערב תשעה באב, לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין וכו'. ולקמיה (דף ל' ע"א) תנא, אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מנתת, עיין שם.

וכתבו הראשונים שיש מקומות שנוהגים שלא לאכול בשר מראש חודש עד התענית, ואף על פי שאין איסור מדין התלמוד עד סעודה המפסקת, מכל מקום מי שאוכל בשר במקום שנהגו בו איסור, הרי הוא פורץ גדר של הראשונים, ופורץ גדר ישכנו נחש. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן תקנ"א סעיף י"א), ועיין חזון עובדיה (שם עמוד ק"א) באלו אופנים התירו.

ומנהג יהודי תימן שלא לאסור אכילת בשר בימים אלו. ובביאור טעמים שאלתי את הגאון רבי חיים יצחק הלוי זצ"ל, רב העיר הרצליה, והשיב כי הוא מפני שלא היו מצויים להם מאכלים אחרים, ובכל יום היו שוחטים בהמות כדי שיהיה בשר טרי, וזו היתה מחייתם, ולכן הקילו כדינא דגמרא שרק בסעודה המפסקת אסור לאכול בשר [אמנם, עיין שלחן ערוך המקוצר סימן ק"ג ס"ק כ"ב].

במסכת בבא בתרא (דף ס' ע"ב) תנו רבנן, כשחרב הבית בשנייה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להם רבי יהושע, אמר להן, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותנין יין? אמרו לו, נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי המזבח ועכשיו בטל, נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל? אמר להן, אם כן לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות? אפשר בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים? אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים? שתקו.

אמר להן בני, בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר, שכבר נגזרה גזירה. ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר, שאין גזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולין לעמוד בה, דכתיב (מלאכי ג', ט') במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו. אלא כך אמרו חכמים, סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט, וכמה? אמר רב יוסף, כמה על אמה. אמר רב חסדא, כנגד הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט, מאי היא? אמר רב פפא, כסא דהרסנא. עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט, מאי היא? אמר רב, צדעא, שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי וגו'. מאי על ראש שמחתה? אמר רב יצחק, זה אפר מקלה שבראש חתנים. אמר ליה רב פפא לאביי, היכא מנח לה? במקום תפילין, שנאמר לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר שמחו את ירושלים וגו'. דברי הגמרא הללו נפסקו בשלחן ערוך או"ח סימן תק"ס סעיפים ב' וג'.

ובגמ' סוטה (דף מ"ט ע"א) איתא, בפולמוס של אספנסוס גזרו על עטרות חתנים. והיינו שבזמן שצר אספנסוס על ירושלים גזרו חכמים כן, כדי למעט את השמחה. וכן גזרו על האירוס, והוא כלי זמר שהיו משתמשים בו בשמחת נישואין, וגזרו גם עליו כדי למעט בשמחה. בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות, והיינו שכאשר החמיר המצור על ידי טיטוס גזרו אף על עטרות של זהב, שהיו מתקשטות הכלות

פרשיות השבוע

מכתבי רבי יוסף צדוק זצ"ל

ולכן צריך האדם לשמור על טהרת העינים ביותר בעולם הזה, כדי שיהנה מאור הגנוז המעוות לצדיקים לעתיד לבוא.

פרשת עקב

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה (ו', י"ב).

התורה מבטיחה לנו, כי אם נשמור את המצוות נתברך בריבוי בנים, ריבוי דגן, תירוש ויצהר, וריבוי בקר וצאן.

ולכאורה, הלא בסוף הפרשה הקודמת (ו', י"א) כתוב, ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם. וכתב רש"י, היום לעשותם ומחר לקבל שכרם.

והטעם ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הוא משום שאדם שעושה מצוה בעולם הזה שכרו מרובה מאד, עד שכל ההנאות שבעולם הזה לא ישוו את השכר שמקבל אדם בעולם הבא. וכמו שכתוב בפרקי אבות (פרק ד' משנה י"ז), יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. והיינו משום שתענוגי עולם הזה יפסקו לבסוף, מה שאין כן תענוגי עולם הבא שקיימים לנצח נצחים. כי בעולם הזה אין קורת רוח שלימה, וגם כאשר אדם שמוח אין השמחה שלימה תמיד, מה שאין כן הנאות העולם הבא שאין בהן דאגות, וההנאה היא נצחית ללא הפסק.

והתשובה לכך, מדוע בפרשתנו מוכח שיש שכר מצוה בעולם הזה, ביאר החתם סופר ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו על גוף המצוה שהאדם עושה, אבל על ההידור שאינו מגוף המצוה מגיע לו שכר גם בעולם הזה. ולפי זה, בפרשת ואתחנן מדובר באדם יחיד שעושה מצוה, ולכן מקבל את השכר רק בעולם הבא. אבל בפרשתנו מדובר כאשר רבים עושים מצוה, ולכן כתוב והיה עקב תשמעון. ויש בזה הידור מצוה, דבר עם הדרת מלך, ועל ההידור הזה מקבלים שכר גם בעולם הזה.

ולכן אדם שעושה איזו מצוה ישתף עצמו בקהל ועדה, וכגון בלימוד תורה, אינו דומה לימוד תורה של יחיד ללימוד תורה של רבים. וכן בתפילה, אין להתפלל ביחיד כאשר יכול להתפלל בציבור כי אין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים. וממילא, כשרבים עושים מצוה יש שכר בעולם הזה מלבד השכר בעולם הבא, וזה מה שאומרת התורה (דברים ז', י"ג) ואהבך וברכך והרבך.

פרשת ואה

בנים אתם לה' אלהיכם (י"ד, א').

בגמרא קידושין (דף ל"ו ע"א) נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, אימתי ישראל נקראים בנים למקום. רבי יהודה אומר, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרויים בנים למקום, בזמן שאין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרויים בנים למקום. רבי מאיר אומר, בין כך ובין כך אתם קרויים בנים למקום, שנאמר (ירמיה ד', כ"ב) בנים סכלים המה, ואומר (דברים ל"ב, כ') בנים לא אמן בם, ואומר (ישעיה א', ד') זרע מרעים בנים משחיתים. כלומר, כוונת הגמרא שלא רק אלו הסכלים, שלא מתוך רוע לב רחוקים מתורה ומצוות, אלא מתוך סכלותם וטיפשותם מהתקשורת ומהרחוק, נקראים בנים. אלא אפילו אלו שהם נקראים תינוק שנשבה, נחשבים בנים למקום. ולא רק אלו, אלא אפילו הגרועים בעם ישראל, שמכירים ריבונם וכופרים בו, והם הנקראים זרע בנים משחיתים, גם כן נקראים בנים. מדוע? מפני שיהודי חוטא לא מאבד צלם אלהים שבו, ומסוגל לחזור בתשובה.

הבן יהודה על קידושין הביא תשובת הרשב"א, אף על גב דקיימא לן רבי יהודה ורבי מאיר הלכה כרבי יהודה, הכא קיימא לן כרבי מאיר, משום דדייק קראי כוותיה. ובוה מפרש את הפסוק במשלי (ד', כ') בני לדברי הקשיבה, לאמרי הט אונך. והיינו לאמרי בהפוך אתון למאיר, הט אונך לסברתו, דסבירא ליה בין כך ובין כך קרוין בנים, ובוה אל תתייאש מן הרחמים. ובוה יובן הטעם שנקבר רבי מאיר עומד, מפני שבסברתו נעשתה עמידה לישראל בעולם, דאין נופלים אפילו כשאין עושין רצונו של מקום.

פרשת דברים

אלה הדברים אשר דבר משה אל בני ישראל (א', א').

ופתב רש"י, לפי שהן דברי תוכחות, ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז [מפני כבודן של ישראל].

ביאר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, למדנו ממושה רבינו מה גדול כבוד הבריות וחובת הזהירות שלא לבייש בן אדם. וכן מצינו בגמרא (גיטין דף נ"ז ע"ב) אמר רבי אלעזר, בא וראה כמה גדול כוחה של בושה, שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף היכלו. כלומר, בית המקדש נחרב בגלל בושה של אדם יחיד, ועל אף שהוא היה מושחת, שהלך למסור את כל עם ישראל למלכות.

וכן מצינו בכלעם, שאתנו משה מיד אחרי שהוכיחה אותו, שלא יאמרו זו שהוכיחה את בלעם ולא יכל לענות להשיב לה. והכל מפני שחס המקום על כבוד הבריות.

ומכאן נלמד כמה שצריך להיזהר בכבודו של כל אדם, בין במשפחה ובין בחברים, בין בדיבורים ובין במעשים. משום שכשמביישים אדם, אול סומקא ואתי חיורא (פניו משתנות מצבע אדום לצבע לבן).

פרשת ואתחנן

ושמרת את המצוה והחקים והמשפטים אשר אנכי מצוה אתכם היום לעשותם (ו', י"א).

מפלאי בורא עולם שתיקן רמ"ח איברים כנגד רמ"ח מצוות עשה, ושם"ה גידים כנגד שם"ה מצוות לא תעשה. וידוע שיש גם בנשמה של האדם רמ"ח חלקים ושם"ה גידים, שהם רוחניים, ועל זה אמרו חז"ל, מבשרי אחזה אלוה (איוב י"ט, כ"ו). שהכוחות הרוחניים שבעולם, גם בעולמות העליונים, הם כדמות בשר ודם. או להיפך, שהאדם בנוי כדמות הכוחות העליונים הפועלים בעולם, אלא שאלה גשמיים ואלה רוחניים, וכדי שהאדם יזכה לחיי נצח צריך לקיים את כל תרי"ג המצוות.

אבל ידוע שאי אפשר, כי יש מצוות וכגון של כהונה השייכות רק לכהנים, וכן לברך את בני ישראל, ועוד ועוד.

ויש כמה אפשרויות כיצד יחשב שהאדם קיים את כל המצוות. א. על ידי לימוד תורה, מבחינת מה שאמרו חז"ל ונשלמה פרים שפתינו (הושע י"ד, ג'), שעל ידי לימוד תורת עולה כאילו הקרבנו עולה, וכן בכל המצוות. ב. הבן איש חי מביא שאפשר לקיים על ידי מחשבה, שאדם יושב ומצפה אימתי תבוא לידו מצוה זו ויקיימנה. ולפי זה יתכן שאדם ביום אחד יקיים את כל המצוות, וזה אם הוא באמת חפץ במצוות ה' יתברך. וכמו שאומר הפסוק (תהלים קי"ב, א'), אשרי איש ירא את ה' במצוותיו חפץ מאד, גיבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך.

והמצוות מחולקות לשלושה סוגים. מצוות, חוקים, משפטים. והן כנגד שלש הנאות שיש לאדם, חוש הטעם, חוש הריח וחוש הראות. וכאשר האדם יפטר מן העולם תתבטל ממנו הנאת אכילה ושתיה שהיא בפה, ומשם ייפרד וילך לעולם הבא, שיש בו גן עדן תחתון וגן עדן עליון. בגן עדן התחתון הנשמה תתלבש בגוף זך רוחני, והוא יהנה מהריח הטוב שיש בגן עדן התחתון. וכתב הבן איש חי שבעירו בגד נהגים שבתוך שנים עשר חודש לפטירת האדם מביאים יורשי הנפטר מי ורדים או שושנים שיש בהם ריח טוב, ונותנים לציבור לברך בפתח בית הכנסת ברכת הריח, וברכה זו תועיל לנפש הנפטר יותר משאר הברכות שמברכים לעילוי נשמתו. ואחרי גן עדן התחתון הנשמה מגיעה לגן עדן העליון, וההנאה שלה שהיא ניונת בראיה שמסתכלת בזיו השכינה. ועל זה אמרו חז"ל (ברכות י"ז ע"א) עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה.

עישון והרחת בשמים בתשעה באב וביום הכיפורים

צדיק, דאף שבסידור התיר שאיפת הטונבא"ק דרך נחירים, דבריו כאן הם אחרונים אחר שדקדק בזה.

ולענ"ד מה שהתיר בסידורו עץ חיים איירי בטבב גרידא, בלא שאיפת עשן, ולכן התיר בשבת ואפילו ביום כיפור. ומה שכאן אסר דרך נחירים הוא כשיש עשן ממש, וכדמשמע מלשונו, אותם ששותים אבק העשן דרך נחירים, ובעשן ממש פשוט שאין היתר בשבת וביום הכיפורים. וראיתי שכן כתב בעריכת שולחן (סימן תקנ"א סעיף ז) וז"ל, טבב הרחה לא שמענו עליו שום איסור. אבל עם ריח טוב, אין להריחו בתשעה באב. אך נראה שבנוה צדיק הבין בדברי מהרי"ץ שכתב דאין טעם לחלק בין דרך הפה לדרך האף, דהוי אף בלא עישון.

ובספר חזון עובדיה (שם עמוד ל"ב) כתב, טוב להחמיר בתשעה באב שלא לעשן, ובפרט בשעת קריאת איכה והקנינת בבית הכנסת. ועל כל פנים למי שרגיל מאד בעישון סיגריות, ויש לו צער גדול כמניעתו, יש להתיר לו לעשן בתשעה באב בצניעה. ובהערות כתב בשם האחרונים שהתירו עישון מדינא אף בתשעה באב, ושאינו לאסור משום היסח הדעת מאבלות, שהרי מה שאסרו חז"ל ללמוד תורה בתשעה באב, לא אסרו משום היסח הדעת מאבלות, אלא משום שמחה. דמה שהחמיר הכנסת הגדולה הוא משום שבדורו רבים נכשלו וטעו אחר שבתי צבי שחשבוהו למשיח, ועל פיו ביטלו לגמרי צום שבעה עשר בתמוז, ולאחר מכן גם צום תשעה באב. ולאחר שנגלה קלונו של שבתי צבי והמיר דתו, החמיר הגאון בעל כנסת הגדולה בכל עניני התעניות ביתר שאת ויתר עז, למיגדר מילתא ובכדי להוציא מלבם של צדוקים התועים בשווא אחר צבי שבור. אבל מעיקר הדין, העישון מותר גם בתשעה באב.

ולענין הרחת בשמים בתשעה באב, מרן השלחן ערוך (יו"ד סימן רס"ה סעיף ד) כתב, כשיש מילה בתשעה באב וביום הכיפורים ואין היוולדת שם, לא יברכו על הכוס, ובתשעה באב אסא (הדס) נמי לא מיייתין, מן הטעם שאין מברכים על הבשמים כמוצאי שבת שחל בו תשעה באב, ע"כ. והש"ך (ס"ק י"ב) כתב על דבריו שאינו מוכרח, דשאני מוצאי שבת שחל בו תשעה באב, שהבשמים באים לתענוג ולהשיב הנפש על סילוק נשמה יתירה שהלכה לה כמוצאי שבת. אבל שיהיה אסור להריח בשמים בכל יום התשעה באב, זה לא שמענו, ע"כ. אולם בחזון עובדיה (שם עמוד של"ט) הביא דברי הגנת ורדים בקונטרס גן המלך (סימן קמ"ה) שכתב ליישב דברי מרן, דאף על פי שאין בריח בשמים איסור משום עינוי, מכל מקום ראוי לאסרו בתשעה באב משום תענוג, דלא גרע ממה שאסרו לטייל בתשעה באב מפני שמסוה דעתו מן האבל. אבל יום הכיפורים מצוה לכבדו בכל מיני תענוג, וכיון שאין בזה איסור משום עינוי, מותר להריח בבשמים, ע"כ. וכן כתבו עוד פוסקים, שביום הכיפורים אנו מחזירים לברך ברכת הריח על הבשמים כדי להשלים מנין מאה ברכות, ע"כ.

וכן בחזון עובדיה ימים נוראים (עמוד רפ"ג) כתב, מצוה לברך על ריח טוב של בשמים ביום הכיפורים, כדי להשלים מאה ברכות, ויכול לברך עליהם כמה פעמים ביום לאחר שיהיה היסח הדעת. ובהערות הביא דעת הכנסת הגדולה, שלהריח ריח טוב ביום שציוותה תורה לאדם לענות נפשו אינו מן הדין, כיון שהנשמה נהנית מן הריח, אלא יסמוך על ענייני אמן בחזרות התפילות וברכות קריאת התורה וההפטרות. אך לעומת זאת הביא פוסקים המתירים, וכן כתב מהרש"א (יומא דף פ"ב ע"ב), שלא נאסר מעולם להריח ריח טוב מכל מיני בשמים ביום הכיפורים ולברך עליהם, שאין כאן אלא הנאה רוחנית, ואין להוסיף על העניינים. עוד הביא פוסקים האוסרים שאיפת טבב הרחה ביום הכיפורים משום שהוא עונג, ואנן עינוי בעינו, אך דעת גדולי הפוסקים להתיר. וכן פסק בשלחן ערוך הגר"ז (סימן תרי"ב סעיף ז), שמותר להריח בכל מיני ריח טוב ביום הכיפורים, לפי שהריח אין הגוף נהנה ממנו כלל אלא רק הנשמה בלבד נהנית ממנו, ואדרבא טוב לברך עליו ולהריח בו פדי להשלים מאה ברכות, ע"כ.

האחרונים דנו גבי איסור עישון בתשעה באב, האם יש בו איסור מדין טעימה, או משום שהסיח הדעת מהאבלות. מרן החבי"ב בכנסת הגדולה (סימן תקס"ז) הוכיח דיש לאסור עישון סיגריות בכל תענית ציבור, כשם שאסור לטעום התבשיל בתענית ציבור, ממה שנפסק בשלחן ערוך (סימן תקס"ז סעיף א') השרוי בתענית יכול לטעום עד כדי רביעית, ובלבד שיפלוט. וביום הכיפורים ובתשעה באב אסור. וכתב על זה הרמ"א בהג"ה, ויש מחמירים בכל תענית ציבור, וכן נוהגים. ומדברי רמ"א אלו למד הכנסת הגדולה שיש לאסור עישון סיגריות בכל תענית ציבור. וכתב על דבריו בחזון עובדיה (תעניות, עמוד ל"ג) שאין דבריו מוכרחים להלכה, לא מיבעיא לסברת רוב הראשונים שמתירים טעימה בכל תענית ציבור (חזון מתשעה באב), וכדבריהם פסק מרן שקבלנו הוראותיו, שבודאי שאין לאסור עישון סיגריות בתענית ציבור. אלא אפילו להרמ"א, יש מקום רב לחלק בין הטועם דבר מאכל בפיו ונהנה ממנו, אף על פי שחוזר ופולטו, לבין עישון סיגריות שאינו אלא שואף עשן בעלמא לתוך פיו, וגורם לו נזק בגופו. ואמנם המגן אברהם (סימן ר"י ס"ק ט') תמה, מדוע אין מברכים ברכת הנהנין על העישון, שהרי אפשר לדמותו לריח טוב שטעונו ברכה. אולם הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן ר"י) תמה עליו, דאיך יעלה על הדעת להשוות עישון הטבב לאכילה ושתיה, ואדרבא העישון ריחו קשה אף לשותיו, ועיין שם.

ומהרי"ץ בסידורו עץ חיים בסדר תשעה באב כתב, שתיית הטוטון בתשעה באב כבר פשט איסורו משום חומרו של יום, אך שאיפת הטונבא"ק דרך נחירים לא שמענו לו שום איסור, אפילו ביום הכיפורים, וזולתי בבית הכנסת דראוי לאסרו בכל השנה בפרהסיא, כי היכא דלא להוי להו בית הכנסת כמערת פריצים (ענין לקט הקמח, וחמדת ימים, ושיירי כנסת הגדולה, ובספר פרי האדמה ז"ל). וכתב השיירי כנסת הגדולה, השוטה טוטון בתשעה באב מנדין אותו, ע"כ.

ומה שהזכיר מהרי"ץ דשאיפת הטבב מותרת אפילו ביום כיפור, נשאל בזה גם בספרו שו"ת פעולת צדיק (חלק א' סימן קע"ח) גבי שבת, האם מותר. וכתב בתשובה דהעולם נוהגין בו היתר, ולא ראינו מי שמפקפק בהיתרו. ועוד כתב דאף לשיטת הט"ז, דחושש לשחיקת סממנים, לדעתי הצעיר נראה דבזמן הזה דרוב העולם ככולם רגילים בשאיפתו אף בחול, וודה הט"ז דשרי, ולא אסר כי אם בזמנו שלא הורגלו בו עדיין כי אם לרפואה לבד. ואף בתשעה באב וביום הכיפורים מותר גמור הוא, ושאינו שאיפת הטוטון בתשעה באב דרך הפה, דאסרו האחרונים משם השיירי כנסת הגדולה, דהתם טעמא רבה איכא שמסוה דעת מן האבל, ע"כ.

כלומר, לשאוף טבב גרידא דרך האף מותר בשבת, ואין בו משום שחיקת סממנים. ואף מותר בצומות וביום הכיפורים, כי אין בו מלאכת מבעיר, שכן הוא רק שואף את אבקת הטבב גרידא. אבל לעשן הטוטון דרך הנרגילה, יש בו היסח הדעת מן האבלות.

ובפעולת צדיק (חלק ב' סימן כ"ג) כתב לענין שתיית הטוטון בתשעה באב, יש מהאחרונים אוסרים אף בשאר ארבע צומות, וכל שכן בתשעה באב. ובספר דרכי נועם כתב בפשיטות להתיר בשאר צומות, רק מפני חילול ה' לא ישתנו ברחובות עיר בין הגויים, לפי שהם סוברים שאנחנו מחמירים. ובספר שיירי כנסת הגדולה כתב דנידה למי ששתה טוטון בתשעה באב, יעוין שם. ובספר בני חיי האריך וכתב דגם בתשעה באב אין איסור, אלא שנקיי הדעת בירושלים נמנעים ממנו. ובספר פרי האדמה הלכות יום טוב מסיים בה, והאידינא בירושלים טוב"ב נוהגים רוב התלמידי חכמים ככולם לשתות, ובתשעה באב רק לאחר חצות היום, ע"כ. [וכן כתב בהגהות ענף חיים, ויש נוהגים היתר מאחר חצות היום, ויש להם על מה לסמוך, ע"כ]. ומסקנת מהרי"ץ דאותם השותים אבק העשן דרך נחירים ומחמירים בשתיית העשן דרך שפופרת, לא מן השם הוא שאין טעם לחלק ביניהם, דכולהו לריח עבדי, ע"כ. וכתב על דבריו הה"ג רבי משה רצאבי שליט"א בכיאוורו נוה

הדין הגאון רבי אברהם צאלח זצ"ל

התפילה בבית הכנסת הגדול מהרי"ץ, נשארו אותם עשרה אנשים בלבד, והרב פתח באמירת מזמורים מסוימים. משסיים הרב תפילתו, עשה חרם לכל המצר לישראל. כבר למחרת בבוקר נודע שאותו שר גוי מת בלילה, וכך ניצלה הקהילה מרדיפתו של אותו צורר (לביניכם ספרו).

גם בזמן עצירת גשמים היה רבינו אברהם עורך תפילות. ומסופר שפעם, בזמן רעב, יצא רבינו אברהם עם תלמידים מחוץ לעיר, ליד בריכת המים שהיתה יבשה. הוא ביקש מהתלמידים להיכנס לתוך הבריכה היבשה, ושם התחילו כולם באמירת שיר המעלות ממעמקים. לאחר מכן המשיך באמירת בקשות ותחינות, וכן אמר את הפיוט אוצרך הטוב פתח נא להחיות בו כל נפוחי נשם, משיב הרוח ומוריד הגשם. את תפילתם סיימו בפסוק, יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו. לאחר תפילה זו התקדרו השמים בעבים, וירדו גשמי ברכה ונדבה במשך שלושה ימים, עד שהכריכה חזרה להיות מלאה מים (מצנעא עד ציון עמוד 36).

בשנת ה'תרכ"ז נפטר הדיין הגאון רבי יהוא בן שלום הכהן זצ"ל (ראה אודותיו בעלון מספר 3), ורבינו אברהם התמנה כדיין בבית דינו של הראב"ד הגאון רבי שלמה אלקארה זצ"ל. לאחר פטירת הראב"ד, בחודש אלול ה'תרמ"ט, התמנה לתפקיד הראב"ד הדיין הגאון רבי שלמה בן שלום צאלח זצ"ל. בשנת ה'תרס"ב נפטר רבינו שלמה צאלח זצ"ל, ורבינו אברהם צאלח המשיך בתפקידו כדיין, אך כיחיד מומחה. בזמנים שהיו מוכרחים שלושה דיינים, היו מצרפים את ראש ישיבת מהרי"ץ הגאון רבי שלום חבשוש זצ"ל, ואת הגאון רבי חיים הכהן זצ"ל.

רבינו אברהם צאלח בחצר בית כנסת מהרי"ץ עם חלק מתלמידיו ונכדיו, שנת ה'תר"ס בערך.

בשנת ה'תרנ"ט בחרו אחד מחכמי הישיבה לתפקיד חכם באשי בעיר צנעא, אך מפאת חוסר יכולת לשלם את משכרתו הבטיחו הבוחרים בו כי יקבל את שכר השחיטות, ואף עשו חרם למי שיקנה בשר שלא משחיטתם. אך השוחטים הקבועים, ובראשם רבינו אברהם, צווחו ככרוכיא על הפסד פרנסתם. ועל אף שרוב הקצבים חפצו בשחיטתו של רבינו אברהם, שכן היה בקי גדול בשחיטה ובדיקות יותר מאחרים, נתבע רבינו אברהם למשפט על ידי אותם קנאים אצל שופט גוי. במשך תקופה שמע השופט את טענות התובעים, אך לא ראה לאיזה צד להטות הדין. השופט בירר כמה בהמות נשחטות בשבוע, וכמה שכר השחיטה, ועשה חשבון שאין בו פרנסה אפילו עבור שוחט אחד. לבסוף ביקש מהם להתפשר, ורבינו אברהם הסכים לכך, אך התובעים לא הסכימו לזאת. נתבונן השופט בהדרת זקנו של רבינו אברהם, ופסק שיש כאן צרות עין במשרתו של רבינו אברהם. משום כך, פסק השופט שכל קצב יכול לשחוט אצל איזה שוחט שירצה, ובכך נפתרה עקשנותם של בעלי הריב והמחלוקת.

רבינו אברהם שימש בדיונותו שלושים ושמונה שנים, עד לפטירתו בשנת ה'תרס"ה. בשנה זו התקנאו המוסלמים בשלטון התורכים בעיר צנעא, והביאוה במצור. רבים מבני העיר נמלטו על נפשם לערים הסמוכות, ואף רבינו אברהם ברח לעיר עמראן. אך כשחזר לעירו, בערב הפסח, כבר ראה שמרבית בני העיר נפטרו ברעב, וכן ארבעת בניו נפטרו על פניו מהרעב והמצור. לאחר כחודש ימים, ביום כ"ו אייר שנת ה'תרס"ה, נפטר רבינו אברהם עצמו. כחמישים איש הלכו אחר מייטתו, שכן רוב הקהל, מאלו שנשארו בחיים אחרי הרעב הגדול, היו טרודים להשיג טרף לביתם.

רבינו אברהם צאלח זצ"ל, בנו של רבינו צאלח בן רבינו אברהם בנו של מהרי"ץ, הוא אומר דור רביעי למהרי"ץ, נולד ביום ב' מנחם אב בשנת ה'תקצ"ג (ב'קמ"ד לשטרות). רבינו אברהם שימש כדיין ורב בעירו צנעא, ואף שימש כשוחט ובודק מפורסם. כן היה מוהל ומקדש, והתחבב על קהל עדתו.

רבינו היה מכונה בפי בני דורו בשם ירמיהו הנביא, משום שהיה כירמיהו הנביא, מוכיח ודרשן בעל קינות כבי ומספד. כשהיה צריך לעורר את הציבור בשנת בצורת לתפילה, היה פותח תפילתו, ובמקום הפסוק חדשים לבקרים (איכה ג', כ"ג) היה אומר עדשים לבקרים. כלומר, שמתוך המחסור הגדול בתבואה הוצרכו בני אדם עד כדי כך, לטחון עדשים שהם מאכל לבקר, ומכך הכינו לחם לאכול.

בליל תשעה באב היה מפורסם בעיר צנעא, שלאחר אמירת הקינות באים משאר בתי הכנסת שבעיר לשמוע מדרש איכה מפי רבינו אברהם. כשהיה קורא מתוך הספר היה מוריד דמעות כנחל, עד שהספר היה נרטב מדמעותיו, ומידי פעם היו צריכים להחליף לו ספר אחר כדי שימשיך לקרוא.

בשנת ה'תר"ט הגיע לתימן שלווחא דרבנו, רבי יעקב ספיר. רבינו אברהם צאלח כיבדו והזמינו לביתו, לנוח מיגיעת וטורח הדרך. וכה תיאר רבי יעקב ספיר בספרו אבן ספיר (פרק ל"ב), בעקבות שנת בצורת ומכת דבר, וגזירות שנחתו עליהם מהמלכות. ביום שבת קודש מברכים, ראש חודש אב, נתאספו כל תושבי צנעא מקטן ועד גדול לאחר סעודת שחרית לארבעה בתי הכנסת

הגדולים, לתפילת רבים ולהשיב רוע הגזירות. רבינו אברהם צאלח, שהיה ראש בית הכנסת מהרי"ץ, פתח בדברי תוכחה ודברי כיבושין ממדרשים ואגדות חז"ל, אשר הכניעו לבכות הציבור הגדול שהתאסף. גם תינוקות של בית רבן, שנתאספו בבית הכנסת הגדול, ישבו בעיגול במרכז בית הכנסת. עם סיום הדרשה פתחו התינוקות בתפילה מעומק לבם, יא רבנא ארחמנא (נא אדונינו רחמנו), יא רבנא ארחמנא, וכה המשיכו פעמים רבות, עד שכתלי בית הכנסת רעדו מקול תפילתם. לאחר מכן המשיכו הציבור באמירת תפילות ובקשות, עד לסיום העצרת.

מעשה שהיה בשר אחד גוי, שהיה מיצר לקהילה בקנסות ומאסרים, ובמיוחד

מגיע להפיק זממו בשכונת היהודים בערב שבת, כדי לצערם ולהפריע להם בהכנות לשבת קודש. רבינו אברהם שראה כך אסף עשרה אנשים והודיע להם, כי לאחר התפילה בליל שבת יערוך תפילה להינצל מידי אותו רשע.

"מורשת תימן"
 המרכז לתשמישי קדושה ויודאיקה בדרום
 בנוסח תימן בלדי ושאמי
 • כל הספרים בנוסח תימן בלדי/שאמי
 • טליתות מהודרות תימניות
 • תפילינים מהודרות
 שנתבו ע"י אברכים יראי שמים
 • מזוזות ובתי מזווה
 • יודאיקה
 שד' בן גוריון 30 אשקלון
בועז אשבל 050-7373234
 מ ש נ ס י י מ ה